

Posudek magisterské diplomové práce
Bc. Linda Zachystalová
Reflexe environmentálních problémů
v české poválečné próze
Fakulta humanitních studií University Karlovy
katedra sociální a kulturní ekologie, 2018

Úvod

Autorka předkládané diplomové práce **Bc. Linda Zachystalová** studovala obor sociální a kulturní ekologie aktivně a s velkým zájmem o environmentální problematiku. Jejím celoživotním zájmem je však také literatura, a to nejen v dnes již takřka vymírajícím smyslu *četba*, ale také vše, co se týká beletrie a poezie – historie, teorie i kritika literatury a dokonce i její skrytý pohyb společností. Není tedy překvapením, že i svou diplomovou práci věnovala teoreticko-kritické reflexi přírody, krajiny a životního prostředí v poválečné české literatuře. Otevřené zůstávalo dlouho jen to, jak projekt práce konkrétně vyladit.

1. Obsahová stránka

Ve stručném, ale informativním úvodu autorka dokonale orientuje čtenáře ve všech podstatných záměrech a rysech své práce.

Popis stavu životního prostředí v Československu ve sledovaném období není jen rutinní záležitostí a povinností ke struktuře textu; také zhodnocení kapitoly není triviálním problémem. Je třeba uvést dva aspekty a vyvodit závěr. Za prvé by bylo samozřejmě možné diskutovat o podrobnostech kterékoli pasáže a požadovat její prohloubení; za druhé je nutno zdůraznit, že autorka si počíná náležitě analyticky-synteticky a ve výsledku komplexně. Zmiňuje stav životního prostředí, jeho složek, přírody a krajiny, ale kriticky vyhodnocuje i příčiny v podobě socio-politické reflexe jednotlivých období, stav občanské společnosti a jejích organizací a psycho-sociální reakce obyvatelstva, vše samozřejmě v historickém vývinu; v popisu neudělá zjevnou chybu a zmapuje pro své následující potřeby vše, co potřebuje.

Z povahy věci plyne, že obdobný hodnotící popis posudku je možné uplatnit i na další pasáž diplomové práce, který se v nejvyšší stručnosti zabývá poválečným vývojem české literatury. S vědomím, že každá periodizace má jistou míru subjektivity, člení autorka českou literaturu od roku 1945 do současnosti na hlavní období, částečně ji typologizuje, vzhledem k režimní snaze o potlačování nepříjemných, tedy i environmentálních témat správně odlišuje štěpení, jež je v mírně odlišných podobách příznačné pro literatury ve vlivové sféře Sovětského svazu, totiž rozdělení celkové literární produkce na proud oficiální, ineditní a exilový, přičemž naznačuje i rozdíl mezi vyšším angažmá podproudu spojeného se záměrným odporem vůči režimu (od konce 70. let chartisté a okolí) a undergroundem. Opět platí „v popisu neudělá zjevnou chybu a zmapuje pro své následující potřeby vše, co potřebuje“. Podrobnější rozbor s uplatněním většího množství publikací, zde převážně časopiseckých, bych uvítal v kapitole věnované angažovanosti literatury (str. 25–26), přestože lze jistě souhlasit s uvedenými různými polaritami tohoto pojmu i se závěrečným konstatováním, že hlavní dělicí linie bude většinou generační.

Popis ekokritiky jako svébytné literárněkritické koncepce je nepochybně přínosem práce. Teoretická miniúvaha nad tím, do jaké míry je „kontaminace“ čistého literárně teoretického (kritického) bádání záměrně, koncepčně zvnějšímu vnášenými tématy (životní prostředí, ale i feminismus, gender, LGBT apod.) legitimní a literární analýze přínosná, by byla jistě nesmírně zajímavá, ale vzhledem k omezenému času obhajoby na ni spíše nedojde. Společensky jsou podobné úvahy, ne náhodou postavené

autorkou např. do souvislosti s environmentální spravedlností nebo environmentálním žalem, nepochybně produktivní.

Následující empirická část začíná zdůvodněním výběru titulů pro následnou analýzu. Je od počátku zřejmé, že *každý* výběr musí být v rozsahu diplomové práce arbitrární (v užším lingvistickém i v obecném smyslu). Snad je mé myšlení ovlivněno i plodnými a i pro mne přitažlivými diskusními konzultacemi s autorkou, ale konečný výběr autorů i děl mi připadá dobře zdůvodněný a dokonce i v jistém smyslu reprezentativní: jistě ne ve smyslu plošné reprezentace a úplnosti vzorku, ale ve smyslu dobových „vzorečků“ beletrie a jejich reprezentativnosti. Přesvědčivosti napomáhá i *negativní* vymezení, tedy zdůvodňování, proč se některá původně zvažovaná díla do konečného výběru nedostala (ač Vaculíkovy Sekyry je mi líto...). Trochu snad zarazí fakt, že čtyři ze šesti zvolených titulů lze řadit k vědecko-fantastické literatuře, dystopii nebo k fantazijní literatuře (nebo mají alespoň silně zastoupeny jejich prvky), ale chybí mi přehled k tomu, abych mohl kvalifikovaně prohlásit, zda tento poměr (plné dvě třetiny) odpovídá nebo ne celkové literární produkci období. Čtenář je tak na startu napjat, jaký se podaří analytický výtěžek, ale textu důvěřuje i proto, že výčet i členění textů a prostředků (konzultace, celoživotní sečtělост), z nichž byl výběr prováděn, je vcelku přesvědčivý (ostatně sám jsem se spolu se svou mandantkou raději vzdělal prostřednictvím konzultace s renomovaným a velmi vstřícným historikem a teoretikem české literatury prof. Jiřím Holým). Ostatně, konečné vysvědčení může autorce poskytnout až závěr její práce – výsledek analýz.

To platí i o hermeneutice jako hlavnímu nástroji všech rozborů. Zachystalová opět nijak neusiluje oslnit čtenáře rozsáhlými citacemi z klasiků metody, jejichž díla se „povinně“ objevují v každé podobné absolventské práci, ale podstatu metody popisuje správně a výstižně a hlavně nikoli jen *formálně*, ale na rozdíl od některých jiných prací *skutečně* používá hermeneutické čtení textu jako *nástroj*.

Drobná hnidopišská výhrada se týká číslování stěžejní části práce. „Nevybrané tituly“ mají číslo 5.2, čtenář by očekával, že pod číslem 5.3 nalezne analogicky tituly vybrané a dále postupně každý z nich s číslem 5.3.x. Analyticko-syntetický popis šestice vybraných děl zabírá nevelký rozsah 35 stran.

Vyčerpávající rozbor environmentálních motivů v poválečné české beletrii, resp. konkrétních děl, v nichž se problematika zpracovává, by přesáhl i možnosti disertační práce. Přesto je třeba si při závěrečném hodnocení znovu položit otázku, zda je velikost vzorku dostatečná a kritéria výběru vhodná a zdůvodněná.

Za jednu z klíčových pasáží rozboru pokládám odstavec uprostřed strany 77. Zachystalová v něm (vzhledem k předchozím analýzám zcela přesvědčivě) dokládá rozdíl v podobě reflexe reality na různých úrovních poznání v literárním textu a vývoj podob těchto textů. Zatímco Jedlička a Tomeček jsou „pouhými“ zúčastněnými **pozorovateli** okolního měnícího se světa, Páral a později Urban už jsou nejen viditelnými **konstruktéry** svých světů, ale dokonce tuto záměrnou konstruktivistickou povahu zdůrazňují a manifestují. Urban tak činí v různých „formátech“ počínaje dvěma záměrně paralelně stavěnými polovinami románu, v nichž pak můžeme sledovat a srovnávat nižší souřadné úrovně jednotlivých motivů, postav, znaků. Stavba díla je pak vedena tak, aby „pravda vítězila“. Jednotlivé motivy, jak Linda ukazuje, mají pak významy symbolické. Páral, ač je jeho dílo o 18 let starší, jde (asi i jako chemik a odborně lepší znalec v té době obecně méně známých problémů) dál. Modeluje vlastně nejen podstatu globálního problému jako synergie individuálních aktů a aktivit, ale vědomě se snaží i naznačit řešení v podobě modelu viny a trestu (jestliže se jedinec chová k životnímu prostředí slušněji, vyrážka ustupuje, ale klesá i množství masitu). Zároveň dává Páral manifestačně na odiv konstrukci svého textu (mnohačetné opakování a vývoj motivů, situací, témat, rytmus textu, typovost postav atd.). Stálo by tedy za to podrobněji se zabývat tím, do jaké míry svébytná interpretace reality ovlivňuje strukturu – výstavbu textu a obráceně, do jaké míry je sama struktura textu obrazem reality. To je samozřejmě nad časový rozsah obhajoby, ale vedle vtipné charakteristiky románu Bellové a postřehu o prefabrikátu – kulise převzaté v době psaní a publikování jejího textu již v rámci globální dostupnosti příkladů a obrazů (Aralské jezero) mi chybělo, a ne jen pro úplnost výčtu, i zařazení a vyhodnocení Invalidních sourozenců do kontextu tohoto odstavce; a tato stručná srovnávací charakteristika by při obhajobě padnout mohla.

V pěkném rozboru „klasické“ typologie etických postojů ke světu trochu postrádám biofilii (Wilson, Edward Osborne. *Biophilia.*), ale charakteristiky jednotlivých autorů jsou podložené a přesné. Rovněž axiologický rozbor nemůže být úplný, ale je výstižný; specifický ráz dodává kapitole samozřejmě fakt, že většina zkoumaných děl pochází ze silně hodnotově pokřiveného společenskopolitického prostředí, jež vyjádření některých postojů znemožňuje a jiné naopak nechtěně akcentuje (protirežimní protest).

V kapitole o technologiích prokazuje autorka znalost základní roviny diskursu i vhodným uplatněním některých zcela zásadních autorů (Heidegger, Aron), ač mohla čerpat i z jiných (Jünger, Librová a autoři, již sytí její úvahy). Důležité však je, že zde (ale i mnohde jinde) prokazuje uplatnění hermeneutických metod a schopnost střídat v rámci kruhu – spirály různé perspektivy (výšku nadhledu), když například stručně, ale přesně charakterizuje shodnost nebo podobnost kapitalistického a komunistického režimu ve smyslu příslušnosti k témuž civilizačnímu okruhu a současně jejich zásadní rozdílnost ve smyslu politickém.

Kapitola „Nostalgie po minulosti a obavy z budoucnosti“ trochu rekapituluje předchozí zjištění, je však zařazena zcela správně ze dvou důvodů. Jednak je „zavěšení“ zkoumaných děl mezi minulostí a budoucností pochopitelně důležité samo o sobě, ale hlavně s konečnou platností odhaluje plytkost a jistou účelovost *Jezer* Biancy Bellové (desítky let probíhající „šaldovskou“ diskusi o kritice a kritickém soudu zde jistě musíme ponechat stranou).

Kapitolka „Kritéria environmentálního textu podle Buella“ není jen jakýmsi mechanickým cvičením. Aplikace podobných kritérií, jaká navrhl Buell, nemá primárně „taxonomický“ účel: Zachystalová spíše na malém vzorečku předvádí, jak podobné pořádací principy a jejich zpětnovazební aplikace prohlubují naše vnímání světa i literatury, resp. jednotlivých děl.

V „Závěru“, k němuž se ještě vrátím, autorka nejen shrnuje a rekapituluje zjištění celého textu své práce, ale dokáže i vyvodit i závěry skutečné.

2. Práce s literaturou

Obligátní pasáž „práce s literaturou“ může být v tomto případě velmi stručná. Vzhledem k tomu, že práce s literaturou, tedy analyticko-syntetický proces, je vlastním zadáním a náplní, lze jen stručně konstatovat, že v daném případě by samozřejmě mohlo být vždy voleno takřka nekonečně větší množství titulů jak z environmentální, tak z literárněvědné problematiky, ale ty, co byly zvoleny, byly vybrány *dobře*, ty specializované (ekokritika) dohledány *náležitě*, množství a využití cizojazyčných titulů prokazuje výbornou znalost angličtiny. Samotná práce s *teoretickou* literaturou (rozbor beletrie jako obsah DP hodnotím podrobněji jinde, resp. ve většině posudku) je suverénní v interpretaci, parafrázích i citacích včetně vhodného využívání poznámkového aparátu tak, aby nic důležitého nespadlo „pod stůl“, ale jen pod čáru, a přídatné poznatky nerušily hlavní linii textu. Jediná výtku: trochu s podivem konstatuji, že citační norma je dodržena velmi dobře a zcela jednotně až na jednu výjimku z jinak povinného pravidla: zdroje musí být uváděny kurzívou.

3. Formální stránka

Vlastní text práce obnáší 92 strany (tedy 106 normostran), přičemž snad žádné slovo není zbytečné. Linda vždy přesně ví, co, ale i s jakým důrazem chce říci. Její sloh je velmi kultivovaný, přesný, občas ozdobený volnějším obratem nebo přirovnáním, což tématu samozřejmě sluší. Práce se pro jasnost myšlenek, jejich lineární rozvoj i čistotu stylu velice dobře čte.

Vzhledem k orientaci diplomové práce na literární texty jsem věnoval kontrole jazykové úrovně ještě vyšší pozornost než u běžných prací a mohu tak s uspokojením konstatovat, že např. množství překlepů je srovnatelné s *profesionální úrovní* běžně publikované beletrie nebo odborného textu (asi 1 překlep na 4,5 strany; seznam překlepů uvádím níže pro případ, že se autorka rozhodne diplomovou práci redigovat, zkrátit a ve vhodné podobě publikovat).

Absolventské dílo je i po všech dalších stránkách skoro příkladně (až na výše zmíněnou jedinou výjimku) vypracované. Obsahuje všechny povinné náležitosti (abstrakty, klíčová slova, prohlášení, fotokopii projektu atd.), přesně strukturovaný obsah (drobná hnidopišská výhrada na jiném místě), závěr,

jenž je skutečně zhodnocením výtěžku a závěrem textu. Typografie textu je jednoduchá, střízlivá, jednotná a účelná.

4. Celkové hodnocení

Jestliže si práce Lindy Zachystalové klade za cíl reflektovat problematiku životního prostředí a environmentalismu v poměrně dlouhém období vývoje jedné národní literatury, jedná se vlastně o záměr *dvojnásobně* široký. Rozhodně proto nelze autorce vyčítat všechna pojetí, autory nebo jednotlivé otázky životního prostředí, jež opomněla; stejně lze diskutovat výběr literárních děl (viz výše).

Pokud jde o znalost problematiky životního prostředí, ochrany přírody, globálních problémů a podobně, autorka nikdy nepodlehne pokušení předvádět svou erudici samoúčelně. Všude tam, kde ji sledovaný problém ke konkrétní problematice dovede, však prokazuje znalost oboru v jeho současném obsahu i, což je pro některé pasáže důležité, i v jeho historickém vývoji.

Klasická zásada ostatně praví, že není účelné hodnotit práci podle toho, co v ní není, zvláště u práce takto široce rozkročené, ale podle toho, co v ní skutečně je. Lindino konstatování a jedno ze závěrečných zjištění, že environmentální témata nejsou v české literatuře výrazněji a početněji zastoupená, samo o sobě není banální, obzvláště ve srovnání např. s bohatě frekventovanými tématy feministickými nebo později genderovými. Linda však dokáže také identifikovat jednak hlavní příčiny, jednak oblasti, kudy by bylo možné ve výzkumu pokračovat. Inspiruje tím k otázce, která je jen zdánlivě jednoduchá, ale odpověď by mohla být u obhajoby aspoň naznačena, resp. prohloubena (protože částečně už v textu zodpovězena je: *globální* problémy jsou obtížně uchopitelné *lokálním* prožitkem a obrazem): proč nacházíme v polistopadovém období relativně málo děl s environmentální tematikou? Je přece známo, že odpor, protest je častým hnacím motorem tvorby. Jestliže „nepřítel“ v podobě režimu po jeho kolapsu na sklonku roku 1989 odpadl a v polistopadové době se zřetelně objevuje jistá tématická vyprahlost a neschopnost zobrazit novou realitu, proč autoři nesáhli po tématu, jež se jim samo dodnes nabízí? A ještě jinak řečeno: jestliže nám i spisovatelům, jak Linda píše, primitivní ekonomický redukcionismus označil „ekologii“ jako nepřítele, proč „ji“ nikdo nebrání?

Závěr diplomové práce však nabízí nejen otázku k obhajobě, ale také usnadňuje závěrečné hodnocení. Autorčiny velmi pěkně provedené rozbory a hlavně schopnost je opravdu v závěru vytěžit v podobě obecnějších tvrzení nebo dalších otázek (jejichž položení je někdy těžší než odpověď) nepochybně představují požadovanou *přidanou hodnotu* práce. Ne jen v kultivovaném vhledu do děl zkoumaných autorů z trochu nové perspektivy, ale aspoň částečně v naznačení teoretických možností, kudy by bylo možné pokračovat.

Pro všechny uvedené výhrady, ale i s uvedením předností, s potěšením **doporučuji diplomovou práci** Lindy Zachystalové **k obhajobě** a navrhuji nejvyšší bodové hodnocení stupně „**velmi dobře**“, tedy **15 bodů**, s pootevřenými dveřmi k průběhu obhajoby.

Strašnice 25. ledna 2018

PhDr. Ivan Rynda

Tomeček: hřmení, bezostyšně – zajímá mne (neměl jsem možnost to zkontrolovat), jde-li o překlep Zachystalové nebo spíš o autorské ozvláštňení jazyka
povídky Evy Hauserové (str. 9 – malé písmeno); příliš (str. 11); infornace (str. 13); zpracovávají (str. 26); přitákání (str. 26); Asscoiation (str. 28); rozberán (str. 32); práve (str. 33); litetury (str. 33); společného (str. 35); evakuána (str. 45); začně (str. 47); přitákává (str. 75); demokratickým kapitalismus (str. 75, pod čarou); založený „schweitzerovský“ (str. 80); dystické (str. 87; slovo existuje, ale značí podtyp kambizemí v pedologii, autorka měla na mysli „dystopický“); idologický (str. 90)

23 překlepů na 95 stran vč. poznámek $\cong$ 1 překlep na 4,5 strany